

Gerlien Decanq

‘Het zal weer vollen bak zijn’. Een geschiedenis van de vrijetijdsbesteding in het volkshuis en Feestpaleis te Menen (1944-1955)

In juni 1924 werden het nieuwe volkshuis en het Feestpaleis van de Menense sociaal-democratische arbeidersbeweging feestelijk ingehuldigd. De algemene naoorlogse euforie en het toenemende succes van de beweging hadden geleid tot het oprichten van een monumentaal gebouwencomplex.¹ De ideologische opposanten van de beweging noemden het geheel spottend de ‘Olifant’.² Eens de plechtige opening een feit was, werden de lezers van het lokale rode weekblad er herhaaldelijk op gewezen dat men geen enkele reden meer had om thuis te blijven. Dat het er telkens “vollen bak” was, leed immers geen enkele twijfel: het Feestpaleis bood haar publiek een uiteenlopend programma van films, schouwburgvoorstellingen en concerten, terwijl men in het volkshuis onder meer terecht kon voor wekelijkse bals op zaterdagavond.³ Daarnaast hadden ook de eigen socio-culturele verenigingen van de beweging, zoals de toneelkring en de biljartmaatschappij, er hun vaste stek.⁴

ACHTER DE SCHERMEN: DE COÖPERATIEVE SM DE PLICHT

De organisatie van een dergelijke veelheid aan activiteiten, vergde vanzelfsprekend heel wat inzet. De beheerraad van de Menense rode coöperatieve S[amenwerkende] M[aatschappij] De Plicht nam een groot deel van de evenementen in handen. Een gemachtigd beheerder was verantwoordelijk voor de dagelijkse

- 1 M. DETAEVERNIER, ‘De geschiedenis van het Volkshuis van Menen’, in: ‘*Wingheroen. Kontaktblad van de Heemkundige Kring Dr. A. Rembry-Barth in Menen*, 11 (1987), p. 12.
- 2 GENT, *Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging – Instituut voor Sociale Geschiedenis* (verder afgekort: *Amsab-ISG*), Volksrecht, 02/06/1924.
- 3 GENT, *Amsab-ISG*, Volksrecht, 1924-1925.
- 4 A. DEBUNNE, *Beknopte samenvatting der geschiedenis van de coöperatieve en socialistische beweging: herdenkingsbrochure*, Menen, 1924, p. 35-43.

leiding over de maatschappij.⁵ In de eerste tien jaar na de Tweede Wereldoorlog was het steeds Robert Detaevernier die deze functie bekleedde.⁶ Hoewel de praktische organisatie vooral op zijn schouders terecht kwam, mocht hij toch niet op eigen houtje beslissingen nemen.⁷

Het bestuur van de coöperatieve kwam aanvankelijk wekelijks en na verloop van tijd eerder tweemaandelijks bijeen om alle lopende beheerszaken te behandelen. Gewoonlijk werd het lijstje van de verschillende uitbatingen van de maatschappij afgelopen, waarbij alles omtrent de vrijetijdsbesteding in het volkshuis en Feestpaleis ter sprake kwam.⁸ In overleg werd beslist over kwesties als de aankoop van nieuwe projectieapparatuur en herstellingswerken aan het gebouwencomplex. De coöperatieve verhuurde het Feestpaleis ook op regelmatige basis aan verschillende gezelschappen om er een revue, operette of toneelvoorstelling te laten doorgaan. Detaevernier legde de aanvragen die hij per brief ontving aan de beheerraad voor, waarna deze besliste of een voorstelling van een gezelschap al dan niet in het Feestpaleis kon worden ingericht.⁹ Wat de cinemavoorsstellingen betreft, vond af en toe een woordenwisseling plaats over de soort films die mocht gedraaid worden.¹⁰ Ook de eigen socio-culturele verenigingen maakten gebruik van het volkshuis of Feestpaleis. Hiertoe schreven zij de dagelijkse beheerder aan, die dan het verzoek in de beheerraad ter sprake bracht.¹¹

5 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 53, Gecoördineerde statuten 1935, art. 31.

6 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 70, Lijsten met de samenstelling van de raad van beheer, z.d.

7 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 422-431, Briefwisseling schouwburg, 1944-1955.

8 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

9 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

10 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

11 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 194, Briefwisseling onroerende goederen; 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

Het nemen van besluiten in overleg liep niet altijd van een leien dakje. Het feit dat enkele leden van de raad verschillende functies combineerden gaf tijdens de bestuursvergaderingen soms aanleiding tot botsingen. Zo was politieke voorman August Debunne weliswaar voorzitter van SM De Plicht, maar hij zette steeds de politieke slagkracht van de beweging op het voorplan.¹² Detaevernier zelf was dan wel gemeenteraadslid, maar hield als dagelijks beheerder steeds de belangen van de coöperatieve in het achterhoofd.¹³ Daarnaast was hij voorzitter van het Comité voor Arbeidersopvoeding te Menen, al was het zijn zoon Marcel die als secretaris de praktische kant van de werking van het Comité op zich nam.¹⁴ Het was niet eenvoudig in de beheerraad de politieke, economische en opvoedende motieven met elkaar te verzoenen.

Voor de schouwburgvoorstellingen werd aanvankelijk steeds een overeenkomst opgesteld met ongeveer dezelfde voorwaarden. Het gezelschap dat een voorstelling wilde brengen betaalde de kosten aan publiciteit en het huurgeld voor de zaal, met inbegrip van het elektriciteitsverbruik, de verwarming en de lonen voor het dienstdoend personeel. De maatschappij zorgde voor de (voor)verkoop van de tickets op basis van prijzen bepaald door het aanvragende gezelschap.¹⁵ Op die manier beschikte de coöperatieve steeds over een vaste opbrengst, namelijk de huurprijs voor de zaal. Vanaf de eerste helft van de jaren '50 begonnen steeds meer artiesten een vaste prijs voor hun optredens te vragen.¹⁶

Voor de eigen socio-culturele verenigingen bestond er geen twijfel over het al dan niet inwilligen van hun aanvragen, maar de

12 H. DEFOORT, "Mijnheer Slunse": August Debunne (1872-1963) - socialistisch pionier, volksvertegenwoordiger en burgemeester van Menen. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 1996, 2 dln., p. 82-83.

13 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

14 GENT, *Amsab-ISC*, CAO, 11, Dossier plaatselijke afdelingen, 1951; 12, Dossier plaatselijke afdelingen, 1952.

15 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 422-426, Briefwisseling schouwburg; 423, Briefwisseling schouwburg 1946, contract op datum van 30/07/46.

16 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 454, Stukken betreffende de werking van de feestcommissie 'Coop', 1951-1955.

grootte van de toelagen was dan onderwerp van discussie.¹⁷ Het inrichten van een optreden in een grote zaal zoals het Feestpaleis was immers geen goedkope zaak, terwijl zowel de coöperatieve als vele van de socio-culturele organisaties in de hier bestudeerde periode dikwijls in financieel nauwe schoentjes zaten.¹⁸ Zo vond er na de bevrijding een maandenlang durend getouwtrek plaats tussen de beheerders van de coöperatieve en de leider van het huisorkest *Ensemble Gilbert*, later orkest *Johnny Walter*, over een voor beiden zo gunstig mogelijke overeenkomst.¹⁹ Wanneer één van de plaatselijke rode socio-culturele verenigingen een voorstelling of concert in het Feestpaleis wilde geven, werd slechts de helft van de huurprijs voor de zaal gevraagd en het gebruik van het volkshuis was gratis.²⁰

Bij het inzoomen op de algemene financiële situatie van de coöperatieve wordt het duidelijk dat de uitgaven voor de infrastructuur elke keer opnieuw zwaar doorwogen op de maand- of jaarbalansen. Investerings lokten dan ook discussies uit: de aankoop van nieuw projectiemateriaal om het Feestpaleis van de modernste cinematechnieken te voorzien kon pas na maanden goedgekeurd worden.²¹ Ook de wisselende koopkracht van het publiek, vooral dan bij de grensarbeiders, bleek van invloed op de financiële gezondheid van de coöperatieve. Tot één jaar na de bevrijding kregen

17 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; GENT, 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944.

18 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 194, Briefwisseling onroerende goederen, 09/01/1946, 23/09/1952, 18/09/1953; Voor Allen, 17/06/1945.

19 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 10/09/1944, zitting 17/09/1944, zitting 11/02/1945, zitting 24/02/1945, zitting 24/03/1945, zitting 07/04/1945, zitting 26/04/1945, zitting 27/04/1946 met jaarverslag over 1945.

20 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 194, Briefwisseling onroerende goederen, 18/09/1953.

21 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 381-382, Briefwisseling cinema, 1953-1954; Voor Allen, 19/09/1954. De plaatselijke achterban kreeg in het weekblad een heel ander beeld voorgespiegeld: 'FEESTPALEIS kan met genoeg mededelen dat het weldra in staat zal zijn ALLE NIEUWE CINEMATECHNIEKEN toe te passen... FEESTPALEIS bewijst dus daardoor voor geen financiële inspanning terug te schrikken om de cinemaliefhebbers te kunnen aanbieden al wat in de laatste jaren op cinema gebied werd uitgevonden.'

De bouw van het volkshuis en Feestpaleis in Meneen, 1922-1924 (SINT-ANDRIES, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*, BE PAWV A/Fotoverzameling/F.N. 381 en F.C. 381).

grensarbeiders hogere lonen dan in België uitbetaald, maar vanaf eind 1945 bracht de monetaire politiek van Frankrijk hen steeds meer in moeilijkheden. Herhaalde muntdevaluaties knaagden telkens een stuk van hun loon af en slechts met behulp van bonificaties en toelagen kon hun inkomen op peil gehouden worden.²² Deze laatste problematiek was aanleiding voor vijf algemene stakingen in vier jaar tijd, waarvan de laatste tien weken aanhield. Aan het begin van de jaren '50 keerde de rust min of meer terug.²³

De bioscoopuitbating ondervond het duidelijkst de gevolgen van de problemen aan de grens. In de maanden net na de bevrijding

22 J. AMEZ, *Het grensarbeidersprobleem in België*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1951, p. 19; K. RYCKEWAERT, *Het grensarbeidersprobleem tussen Frankrijk en België*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1956, p. 27-28.

23 K. RYCKEWAERT, *Het grensarbeidersprobleem tussen Frankrijk en België*, p. 20-28.

lagen de bioscooprecettes erg hoog en vormde cinema Feestpaleis de belangrijkste bron van inkomsten voor de coöperatieve.²⁴ Maar eens de grensproblemen zich begonnen te manifesteren, werd de bioscoop een zorgenkind. Ook alle andere uitbatingen van de coöperatieve kenden moeilijkheden. Toch bleek de maatschappij zich redelijk goed uit de slag te trekken: 'Tenant compte de la situation économique actuelle, et des difficultés qu'elle entraîne rendant toute exploitation commerciale anormale et les bases de celle-ci instables, nous pouvons dire que la coopérative de Menin ne s'est pas trop mal défendue au cours de l'exercice sous revue.'²⁵

Dat de crisis aan de grens tegen het begin van de jaren '50 achter de rug was, betekende hoegenaamd niet dat het organiseren van voorstellingen en feesten voor de coöperatieve plots vanzelfsprekend werd. Dit wordt onder meer aangegeven door het feit dat het beheer plots een feestcommissie 'Coop' in het leven riep.²⁶ Hoogstwaarschijnlijk was het nodig om beter op de verslechterende financiële situatie in te spelen. De coöperatieve had het immers steeds moeilijker om met lagere huurprijzen voor de zaal de eigen kosten te dekken. Ook de toelagen aan de verschillende socio-culturele verenigingen werden noodgedwongen steeds kleiner.²⁷ Door ruim op voorhand een feestkalender op te stellen wilden de leidinggevende figuren binnen de beweging een zekere opbrengst voor ieder feest, en dus ook het aanvullen van de kas van de betrokken organisaties, verzekeren.

Het lijkt erop dat de beheerraadsleden vooral de financiële situatie van de coöperatieve centraal stelden. Dit is eigenlijk vanzelfsprekend: socialistische coöperatieven moesten immers rechtstreeks instaan voor de financiering van de partij en de beheerders ervan, zoals Detaevernier, hadden vooral de bloei van hun bedrijven op

24 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 111, Verslagen van de Coop-déposito's, Situation prévisionnelle d'exploitation au 30 septembre 1945.

25 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 111, Verslagen van de Coop-déposito's, Examen de la situation au 31 décembre 1951, 1952.

26 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 454, Stukken betreffende de werking van de feestcommissie 'Coop' 1951-1955.

27 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 194, Briefwisseling schouwburg, 25/10/1952.

het oog.²⁸ Om niemand af te stoten hield men bij de vrijetijdsbesteding politieke propaganda liever uitdrukkelijk op de achtergrond. Zo werd in de beheerraad overeengekomen om in de hal van het Feestpaleis geen affiches op te hangen die 'andersdenkenden' voor het hoofd zouden kunnen stoten.²⁹

Op het vlak van de arbeidersopvoeding blijft vrij onduidelijk hoe ruim het plaatselijke Comité voor Arbeidersopvoeding te Menen zijn activiteiten wist te ontplooien. Het geraadpleegde bronnenmateriaal met betrekking tot de Centrale voor Arbeidersopvoeding is allesbehalve volledig. De regelmatige berichtgeving in het weekblad *Voor Allen* geeft echter wel aan dat vanaf de jaren '50 met regelmaat optredens door de eigen socio-culturele verenigingen en door de naburige afdelingen werden georganiseerd.³⁰ Daarnaast blijkt uit de weinige bewaard gebleven dossiers dat de werking van het comité te Menen, zeker in vergelijking met wat elders in de provincie het geval was, wellicht als goed beschouwd mag worden.³¹

Ook in de beheerraad van de coöperatieve nam men de arbeidersopvoeding ernstig. Dit blijkt onder meer uit een brief: 'Je crains sincèrement que la représentation ne suscitera pas, auprès notre public, l'intérêt qu'elle mérite. ... Ensuite la comédie (gesproken toneel) n'a pas la faveur du public, qui préfère l'opérette. Je regrette d'autant plus que je sais de quelle valeur artistique sont les représentations données par le Théâtre National et que nous avons le devoir d'encourager toute tentative sérieuse d'éducation popu-

28 GENT, *Amsab-IG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944-1949; 10, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1950; 16, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1944; J. BREPOELS, 'De Belgische werkliedenpartij, een halve eeuw oud', in: J. BREPOELS, e.a. (red.), *Eeuwige dilemma's. Honderd jaar socialistische partij*, Leuven, 1985, p. 23; E. WITTE, 'Organisatorische blokvorming in de socialistische arbeidersbeweging', in: J. BREPOELS, e.a. (red.), *Eeuwige dilemma's*, p. 68-69, 78-81.

29 GENT, *Amsab-IG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de beheerraad, zitting 08/01/1945, zitting 15/12/1945.

30 GENT, *Amsab-IG*, Voor Allen, 1950-1955.

31 GENT, *Amsab-IG*, CAO, 11, Dossier plaatselijke afdelingen, 1951; 12, Dossier plaatselijke afdelingen, 1952.

laire. C'est pourquoi nous sommes et restons disposés à mettre notre salle à la disposition du Théâtre National pour une représentation et à vous prêter notre concours pour la faire réussir.³²

NETWERKEN BINNEN EN BUITEN DE SOCIAAL-DEMOCRATISCHE ARBEIDERSBEWEGING

Om de organisatie van de film- en schouwburgvoorstellingen in goede banen te leiden deed Detaevernier van tijd tot tijd beroep op zijn uitgebreide professionele kennissenkring. Hij onderhield verschillende connecties binnen de coöperatieve tak van de sociaal-democratische arbeidersbeweging. Daarbij ging het in sommige gevallen slechts om losse contacten, zoals wanneer hij bij zijn collega van Roeselare informeerde of een bepaalde voorstelling wel kans op slagen bood.³³ Maar er was eveneens sprake van een meer diepgaande samenwerking tussen SM De Plicht en enkele van de overige rode coöperatieven.

Er was sinds de beginfase van de beweging sprake van een sterke band met de partijgenoten uit Moeskroen, terwijl het contact met de afdeling te Kortrijk eerder stroef verliep.³⁴ Voor de bioscoopuitbating bestond er tijdens de Tweede Wereldoorlog wel enige verstandhouding tussen de coöperatieve cinema's van Menen en Kortrijk, maar de Kortrijkse zaal werd door bombardementen vernield.³⁵ In de jaren na de oorlog was er een partnerschap met

32 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 423, Briefwisseling schouwburg, 03/12/1946.

33 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, 04/09/1948.

34 H. DEFOORT, "Mijnheer Slunse", p. 218; P.-J. DELHAYE, J.-P. DUCASTELLE en J.-M. DUVOSQUEL, *Hainaut occidental*, (Mémoire ouvrière: histoire des fédérations 1885/1985, 4), Brussel, 1985, p. 5; E. WITTE en A. MEYNEN, 'Het maatschappelijk-politieke leven in België 1945-1980', in: D.P. BLOK, W. PREVENIER en D.J. ROORDA (red.), *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. 15, Haarlem, 1977-1985, p. 254. Met het vastleggen van de taalwet aan het begin van de jaren '60 werden de dichtbevolkte agglomeraties van Komen en Moeskroen overgeheveld naar de provincie Henegouwen. In de hier bestudeerde periode maakten Menen en Moeskroen echter allebei deel uit van hetzelfde arrondissement in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen.

35 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 18/01/1948; SM De Plicht, 371, Briefwisseling cinema, 09/10/1943, 24/11/1943; 372, Briefwisseling cinema, 16/02/1944, 04/04/1944, 06/04/1944, 07/04/1944, 01/07/1944, 29/07/1944, 13/09/1944.

Het volkshuis en Feestpaleis in Meneen, z.d. (GENT, *Amsab-ISG*, FO 002533).

de coöperatieve cinema van Moeskroen: Adolphe Deroose, die de rode cinema Rio in Moeskroen exploiteerde, kreeg van zodra de bevrijding een feit was volmacht om ook filmcontracten in naam van cinema Feestpaleis af te sluiten.³⁶ Toch bleef Detaevernier als dagelijks beheerder perfect op de hoogte van de onderhandelingen daaromtrent die in Brussel plaatsvonden. Bovendien bleek niet elk programma voor allebei de bioscopen geschikt te zijn en er werd daar ook uitdrukkelijk rekening mee gehouden.³⁷ Er vond ook rond de schouwburgvoorstellingen overleg plaats: Deroose vroeg steeds of groepen die in Moeskroen een optreden gaven, eveneens voor het Feestpaleis geboekt mochten worden. Indien dit gebeurde, liet men beide optredens vrij snel na elkaar plaatsvinden zodat decors en dergelijke meteen van de ene zaal naar de andere verhuisd konden worden.³⁸

Detaevernier onderhield ook banden met de overige rode coöperatieven in Vlaanderen en Wallonië, al bleven deze wat het bioscoopbeheer betreft eerder beperkt.³⁹ In haar pioniersfase had de Menense sociaal-democratische arbeidersbeweging bijna een privérelatie met het Gentse coöperatieve bolwerk, maar in de jaren na de Tweede Wereldoorlog was van deze intense samenwerking geen sprake meer.⁴⁰ In het begin van de jaren '50 realiseerden

36 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 17/09/1944.

37 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 378, Briefwisseling cinema, 21/11/1950; 382, Briefwisseling cinema, 24/12/1955.

38 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 372-383, Briefwisseling cinema, 1944-1955.

39 R. STALLAERTS, e.a., *Rode glamour: bioscoop, film en socialistische beweging*, (Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Bijdragen, 6), Gent, 1989, p. 24. De beschikbare informatie over de werking van de rode bioscopen is erg heterogeen: er zijn slechts weinig inlichtingen over eenzelfde tijdspanne bewaard gebleven. Dit maakt het niet gemakkelijk om in te schatten of de contacten met de coöperatieven buiten het eigen lokale netwerk als vanzelfsprekend of eerder als uitzonderlijk beschouwd moeten worden. De vele oproepen in het weekblad *Voor Allen* om deel te nemen aan allerlei, weliswaar politiek gekleurde feestelijkheden buiten het eigen arrondissement doen vermoeden dat er wel degelijke sprake was van een zekere verstandhouding tussen de verschillende lokale bewegingen. Wat de dagelijkse vrijetijdsbesteding betreft, is echter geen uitsluitsel te geven.

40 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 381, Briefwisseling cinema, 02/11/1954; M. BURGELMAN, *Kunst veredelt. Een sociale geschiedenis van de cultuurconsumptie in het Feestlokaal van Vooruit (1946-1956)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 2010, p. 35; H. DEFOORT, "Mijnheer Slunse", p. 86-87, 97, 133, 138. Het beheer

Detaevernier en Deroose tijdelijk enige samenwerking met de coöperatieve uit Ronse. Er werd geprobeerd om met de drie bioscopen samen een contract bij één van de vele filmhuizen af te sluiten, in de hoop op die manier financieel goedkoper af te zijn.⁴¹

Vanuit Menen en Moeskroen werd ook herhaaldelijk aangestuurd op een nauwere samenwerking tussen de verschillende bioscopen binnen het gehele coöperatieve netwerk van de sociaal-democratische beweging. Al van bij de bevrijding werd in een van de beheerraadsvergaderingen beslist om aan te dringen op coöperatie tussen de grote cinema's van de beweging, om zo als eersten de nieuwe Amerikaanse films te kunnen contracteren.⁴² Uit verslagen van vergaderingen met cinema-uitbaters van verschillende rode bioscopen uit Vlaanderen en Wallonië blijkt dat de kleinere coöperatieven het echter steeds tegen hun grotere tegenhangers moesten afleggen.⁴³ Enkele kleine cinema's uit de provincie Henegouwen kwamen na verloop van tijd wel tot onderlinge akkoorden, met alle gunstige gevolgen van dien. Het aandringen van Detaevernier en de overige kleinere exploitanten mocht niet baten, tot een collectief optreden van alle rode bioscopen is het nooit gekomen.⁴⁴

Er was ook een zekere verstandhouding tussen Detaevernier en de niet sociaal-democratische partijen in Menen. Nochtans leken de verschillende ideologische bewegingen op het eerste zicht een onafgebroken bittere strijd te voeren. Zo werden de zuilgebonden optochten naar aanleiding van het 1-meifest of van *Rerum Novarum* ieder jaar opnieuw aangegrepen om de aanhang van de tegenpartij te minimaliseren. Ook de herhaaldelijk terugkerende

van cinema Vooruit besliste ongeveer gelijktijdig met dat van cinema Feestpaleis om te investeren in de nieuwste cinematechnieken. Een brief waarin Detaevernier zijn Gentse collega Georges Nanchez een datum voorstelt om naar Menen te komen en er een film in breedbeeld te bekijken, is het enige concrete spoor van contact met de Gentse coöperatieve.

41 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 378, Briefwisseling cinema, 19/07/1950.

42 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 17/09/1944.

43 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 378, Briefwisseling cinema, 25/05/1950; M. BURGELMAN, *Kunst veredelt*, p. 45-46.

44 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 379, Briefwisseling cinema, 02/05/1951, 12/08/1951, 06/10/1951.

moelijkheden om toestemming te verkrijgen voor stoeten met één van de zuilgebonden muziekkorpsen hoorden bij het politieke machtsspel in de stad.⁴⁵

Toch blijkt uit de briefwisseling van Detaevernier dat het contact met de feestzaal van de katholieke middenstandsbeweging niet helemaal was afgebroken: 'In de zaal LEGIA worden sinds enkele maanden Franse vertoningen ingericht, zij regelen deze vertoningen dat zij plaats hebben tussen de onze. Zo doen wij elkander geen kwaad.'⁴⁶ De verstandhouding met de liberale burgemeester Gombert voor de plaatselijke cinemaexploitatie verliepen een stuk soepeler dan de verwijten aan zijn adres in *Voor Allen* doen uitschijnen. De moordende concurrentie zette de exploitanten, waaronder ook Detaevernier, er verschillende keren toe aan om de burgemeester te verzoeken bij de politiecommissaris te bemiddelen inzake de officiële filmkeuring.⁴⁷ De commissaris wilde geen duimbreed wijken, terwijl het burgemeester Gombert zelf speet dat hij niet persoonlijk toestemming kon geven.⁴⁸ De bioscoopexploitanten laptten de officiële reguleringen van de filmkeuring ondanks de waarschuwingen van de commissaris toch geregeld aan hun laars.⁴⁹

45 GENT, *Amsab-ISC*, *Voor Allen*, 18/05/1947; *Volksrecht*, 15/06/1924; H. DEFOORT, "Mijnheer Slunse", p. 105, 115, 232-234, 401-404; CH. KESTELOOT, A. MARES en C. MARISSAL, *Gemeenteraadsverkiezingen 1890-1970: databestand* (Pro Civitate. Historische uitgaven. Reeks in-8°, 95), Brussel, 1996, p. 181, 182, 255; A. VANMARCKE, *Menen 1878-1977*, s.l., 1981-1982, p. 226, 250. Hoewel Menen tijdens het interbellum lange tijd als een rood bastion beschouwd werd, had de plaatselijke voorman August Debonne zijn burgemeesterssjerp bij de laatste vooroorlogse gemeenteraadsverkiezingen moeten inleveren. De machtsverdeling op het stadhuis bleef de hele hier bestudeerde periode gelijk: het college bestond uit een liberale burgemeester en vier katholieke schepenen, terwijl de socialisten zich tevreden moesten stellen met een mandaat van gemeenteraadslid.

46 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 425, Briefwisseling schouwburg, 24/02/1948.

47 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 378, Briefwisseling cinema, nota bij 07/01/1950; 380, Briefwisseling cinema, 21/01/1952. Concreet betrof het de vraag naar een verdere versoepeling bij de toepassing van de wet van 1 september 1920, die luidde: 'Aan minderjarigen van beiderlei kunne, beneden de leeftijd van de volle 16 jaar, is de toegang ontzegd tot de bioscoopzalen waar een niet goedgekeurde film vertoond wordt.' De aanwezigheid van kinderen onder de twee jaar werd gedoogd, omdat deze te jong geacht werden om zich rekenschap te kunnen geven van wat zich op het witte doek afspeelde.

48 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 380, Briefwisseling cinema, 24/01/1952.

49 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 378, Briefwisseling cinema, 07/01/1950; DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, Menen, 2010, p. 117.

Hoogstwaarschijnlijk mag de samenwerking tussen de zuilgebonden organisaties in Menen niet overdreven worden: men bleef toch elkaars politiek-ideologische opposanten en economische concurrenten. De voorstellen van Deroose om de productie van een door de Menense liberale cinema Rio begeerd filmhuis te delen werden even dikwijls afgeblokt als aanvaard. In veel gevallen kreeg de strijd om een toenmalige kaskraker of een film met een erg populaire acteur als eerste te kunnen programmeren, de bovenhand.⁵⁰ Onderlinge afspraken tussen de beheerders en toegankelijkheid waren er vooral in periodes van economische crisis.

Detaevernier overlegde verder geregeld met de andere bioscoopexploitanten uit Menen. Het valt vanwege ontbrekend bronnenmateriaal onmogelijk te achterhalen of dit tijdens het interbellum reeds het geval was, maar het akkoord over het heffen van vaste inkomprijzen uit 1926 wijst alvast in die richting.⁵¹ In de eerste tien jaar na 1944 onderhielden Detaevernier en Deroose informele contacten met de exploitanten van de bioscopen Royal, Ma Campagne, Kursaal en Bucksom. De nieuwe cinema Patria viel, wellicht vanwege de vele mistoestanden die er plaatsvonden, uit

50 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 381, Briefwisseling cinema, 03/01/1953, 10/01/1953, 14/01/1953, 18/01/1952, 31/01/1953. Dit wordt onder meer geïllustreerd door het wekenlange getouwtrek te Brussel om als eerste een film met de Franse komiek Fernandel te programmeren. Een verslag van Deroose geeft aan hoe cinema Feestpaleis zijn rivaal alsnog de loef probeerde af te steken: 'Je me suis fait "attraper" hier Vendredi par Mr WILLEMS, directeur de FILMSONOR. Le RIO de MENIN est allé se plaindre à cette Direction que la Caissière du Ciné FEESTPALEIS de MENIN, raconte à tous ses clients qu'ils ne doivent pas aller voir DON CAMILLO au RIO puisque ce film passera par la suite au FEESTPALEIS... Évidemment j'ai fait l'innocent, disant que je n' étais pas au courant. Il faudrait être prudent car on pourrait nous annuler notre contrat. On ne peut pas le faire mais ... faisons-le adroitement.'

51 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 401, Contract inzake vaste inkomprijzen, 28/01/1926; D. BILTEREYST, 'De disciplining van een medium', in: D. BILTEREYST en PH. MEERS (red.), *De verlichte stad. Een geschiedenis van bioscopen, filmvertoningen en filmcultuur in Vlaanderen*, Leuven, 2007, p. 45-62. De overeenkomst kwam er wellicht omdat de cinema-exploitanten te Menen, net zoals de hele Belgische bioscoopsector op dat moment, gebukt gingen onder de druk van de systematische verhoging van de taken na afloop van de Eerste Wereldoorlog. Het bovenstaande contract betreft een overeenkomst tussen de uitbaters van de bioscopen Feestpaleis, Royal, Kursaal, Ma Campagne en Bucksom. Cinema Rio en Patria gingen pas na de Tweede Wereldoorlog van start.

de boot.⁵² Onder meer deelname aan liefdadigheidsacties werd pas na overleg tussen het Feestpaleis en de vijf overige uitbaters bevestigd.⁵³ Het wekelijks op- en afhalen van de films en bijhorende publiciteit werd uitbesteed. Voor het transport van de films kwam het net na de bevrijding tot een overeenkomst met cinema Bucksom; later werd het in samenwerking met cinema Royal geregeld.⁵⁴ Daarnaast waren er ook de hoger reeds vermelde gezamenlijke vragen aan de burgemeester in verband met de filmkeuring.

De exploitanten in Menen zetten ook samen acties op tegen de prijzenpolitiek die van overheidswege werd opgelegd. De verminderingsregel van 10 procent op alle prijzen, ingevoerd door de regering Van Acker in 1946, maakte een rendabele uitbating moeilijker.⁵⁵ In een schrijven aan het Ministerie van Economische Zaken pleitte Detaevernier er in naam van alle Menense exploitanten voor om in een hogere prijzen categorie gerangschikt te worden. In eerste instantie vonden ze geen gehoor; na twee jaar werden ze wel in een hogere categorie gerangschikt en konden ze hun prijzen verhogen.⁵⁶

Toch bleef de strijd om films bij de distributeurs binnen te halen hard. Zo moest het Feestpaleis kort na het einde van de Tweede

52 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 177.

53 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 374, Briefwisseling cinema, 22/10/1946, 95/12/1946; 377, Briefwisseling cinema, 10/01/1947.

54 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 20/10/1944, zitting 05/11/1944; 373, Briefwisseling cinema, 12/05/1945, 15/05/1945.

55 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 25/01/1947, zitting 25/10/1947, zitting 08/11/1947; 375, Briefwisseling cinema, 08/08/1947; G. WILLEMS, 'De bioscoopexploitatie tussen bloei en crisis', in: D. BILTEREYST en PH. MEERS (red.), *De verlichte stad*, p. 81-98. Overal in België tekenden de bioscoopexploitanten protest aan tegen de door de staat opgelegde minimum- en maximprijzen. In tegenstelling tot cinema Royal besloot de beheerraad van de coöperatieve aanvankelijk om zich naar de wettelijke voorschriften te gedragen. Maar tegen het einde van het jaar 1947, toen grote moeilijkheden in de grensstreek ontstonden, zwichtte ook het Feestpaleis en besloot men om met 1 frank locatie op de genummerde plaatsen de wetgeving deels te omzeilen.

56 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 02/08/1947; 375, Briefwisseling cinema, 08/08/1947, 29/11/1947, 01/12/1947, 06/12/1947; 377, Briefwisseling cinema, 21/03/1949; 378, Briefwisseling cinema, 03/05/1950.

Wereldoorlog met lede ogen aanzien hoe de firma Metro-Goldwyn-Mayer de voorkeur bleef geven aan zijn vooroorlogse cliënt, cinema Royal.⁵⁷ Om verdere conflicten te vermijden en in de hoop films aan voordelige voorwaarden te kunnen contracteren, beslisten de exploitanten om de grote Amerikaanse filmhuizen onder elkaar te verdelen.⁵⁸ Uiteindelijk kwam van de hele overeenkomst niets terecht en enkele maanden na het mondelinge akkoord werd de Brusselse Koningstraat opnieuw het toneel van de strijd om de producties van het aankomende seizoen.⁵⁹

PATRONEN VAN VRIJETIJDSBESTEDING

Zowel het volkshuis als het Feestpaleis kregen zeven dagen op zeven bezoekers over de vloer. Tijdens de week kwamen in het volkshuis een pint pakken na het werk; er werd ook de hele avond gekaart en gebiljart.⁶⁰ Filmlieffhebbers konden van vrijdag- tot dinsdagavond in het Feestpaleis terecht. Schouwburgvoorstellingen stonden gewoonlijk op woensdag- of donderdagavond geprogrammeerd.⁶¹ Daarnaast werden de ruimten ook op vaste tijdstippen gebruikt voor de repetities van de harmonie en de bijeenkomsten van de Rode Valken of andere socio-culturele verenigingen.⁶²

De eerste bezoekers van het volkshuis, de arbeiders die in de Waalse koolmijnen tewerkgesteld waren, kwamen toe omstreeks 17.30 uur. De grensarbeiders uit de namiddagploeg volgden iets la-

57 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 373, Briefwisseling cinema, z.d., 15/02/1945, 01/09/1945, 05/09/1945.

58 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 30/11/1946; 375, Briefwisseling cinema, Nota bij 30/07/1947. Cinema Feestpaleis zou de productie bij Warner contracteren, terwijl cinema Royal de vaste cliënt bij MGM bleef. De bioscopen Kursaal en Bucksom kregen respectievelijk de firma's Fox en Universal toegewezen. Cinema Ma Campagne zou zich beperken tot de producties bij Paramount, Columbia en K.R.O.

59 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 375, Briefwisseling cinema, 13/11/1947.

60 GENT, *Amsab-ISC*, Voor Allen, 03/07/1945, 29/07/1945; DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 42.

61 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 424, Briefwisseling schouwburg, 29/09/1947; 425, Briefwisseling schouwburg, 01/03/1948; 426, Briefwisseling cinema, 15/09/1949, 28/09/1949; 427, Briefwisseling schouwburg, 27/10/1950.

62 GENT, *Amsab-ISC*, Voor Allen, 26/05/1949.

ter; de grootste toestroom van bij de douanepost in de Rijselstraat vond rond 18 uur plaats.⁶³ De film- en schouwburgvoorstellingen gingen gewoonlijk omstreeks 19.30 uur van start, al bleken heel wat cinemabezoekers het niet altijd even nauw te nemen met het aanvangsuur. Daardoor liepen de vertoningen dikwijls vertraging op, wat aanleiding gaf tot klachten.⁶⁴ Rond 22 uur-22.30 uur trok het publiek weer huiswaarts, om meteen onder de wol te kruipen tot het begin van een volgende werkdag.⁶⁵

Hoewel herberg- en cinemabezoeken tijdens de week frequent voorkwamen, waren de weekenden, en dan vooral de zaterdagavond, de zondagnamiddag en de zondagavond de geliefde momenten om ontspanning buitenshuis te zoeken.⁶⁶ Dit valt onder meer af te leiden uit de gedeeltelijk bewaard gebleven bezoekerscijfers van cinema Feestpaleis.⁶⁷

Uit getuigenissen blijkt dat ook het publiek zelf een onderscheid maakte tussen week- en weekendbezoek en de bijhorende geplogenheden: 'De vrienden gingen alleen op maandagavond en op zondagavond. Er moest natuurlijk ook gekaart worden. Het verschil was dat ze op maandag al gegeten en gedronken hadden voor ze vertrokken. De zondag, dat was ne sorti. Ze aten pistoleeën met gekapt bij Bucksom ofwel ne zak frietn. Er waren daar frituren genoeg.'⁶⁸

Ook tijdens het weekend vonden soms interregionale kaart- en biljartwedstrijden plaats. Het spelen met de duiven gebeurde op zondag. De koffiefestjes voor de vrouwelijke leden van de coöpe-

63 E. BILLE en E. DEMEYERE, *Menen ter ere*, dl. 2, Menen, 1991-1995, p. 12; DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 34; K. RYCKEWAERT, *Het grensarbeidersprobleem tussen Frankrijk en België*, p. 85.

64 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 19/11/1944.

65 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 164.

66 G. WILLEMS, 'De bioscoopexploitatie tussen bloei en crisis', p. 85; M. ZWAENEPOEL, e.a., *Vrijetijd. Een sociologische analyse van het vrijetijdsgebruik en de vrijetijdsbehoeften van de Westvlaamse bevolking*, (Westvlaams Economisch Studiebureau, 15), Brugge, 1969, p. 122, 125-126.

67 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 396, Kasboek cinema, 1945; 397, Kasboek cinema, 1946; 398, Kasboek cinema, 1947; 399, Kasboek cinema, 1948.

68 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 163-164.

ratieve organiseerde het bestuur doelbewust op zondagnamiddag, zodat alle fabrieksarbeidsters konden deelnemen.⁶⁹

Hoewel het weekend voor de grensarbeiders iets vroeger begon dan voor wie in België zelf werkte, was dat in het filmbezoek niet uitgesproken merkbaar.⁷⁰ De bezoekersaantallen van cinema Feestpaleis lagen op vrijdagavond eerder aan de lage kant.⁷¹

De vrijetijdsbesteding in Menen verschilde ook naargelang het seizoen: tijdens de zomermaanden werd het Feestpaleis duidelijk veel minder bezocht. De schouwburgvoorstellingen volgden globaal gezien de algemene theaterkalender en in de maanden juli-augustus werd zo goed als nooit een optreden ingericht. De weinige aanvragen die Detaevernier voor opvoeringen in deze periode kreeg, weigerde hij steeds met het argument dat een toneelvertoning in volle zomer weinig kans op slagen bood.⁷²

Uit de kasboeken blijkt dat ook het bioscoopbezoek tijdens de zomer duidelijk een heel stuk lager lag, al kon een jaar met slecht zomerweer daar soms enige verandering in positieve zin in brengen.⁷³ Deroose hield hier dan ook uitdrukkelijk rekening mee en programmeerde in de maanden juli en augustus enkel films van mindere kwaliteit. Omgekeerd werden succesvolle films die veel inkomsten konden opleveren, per definitie niet in juli of augustus geprogrammeerd.⁷⁴ Tijdens de warme zomeravonden kregen andere vormen van vermaak, zoals zwemmen en een partijtje bolletra

69 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 1945-1955; GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de bestuursvergaderingen, zitting 22/03/1947.

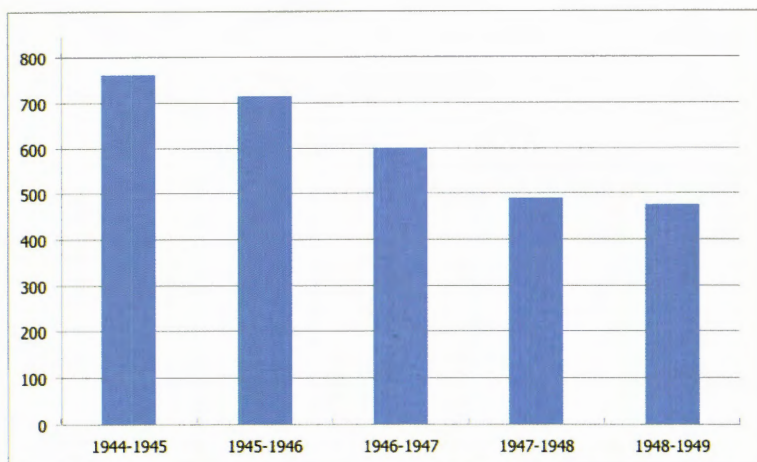
70 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 12/06/1949; M. ZWAENEPOEL, e.a., *Vrijetijd. Een sociologische analyse*, p. 47.

71 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 396, Kasboek cinema, 1945; 397, Kasboek cinema, 1946; 398, Kasboek cinema, 1947; 399, Kasboek cinema, 1948.

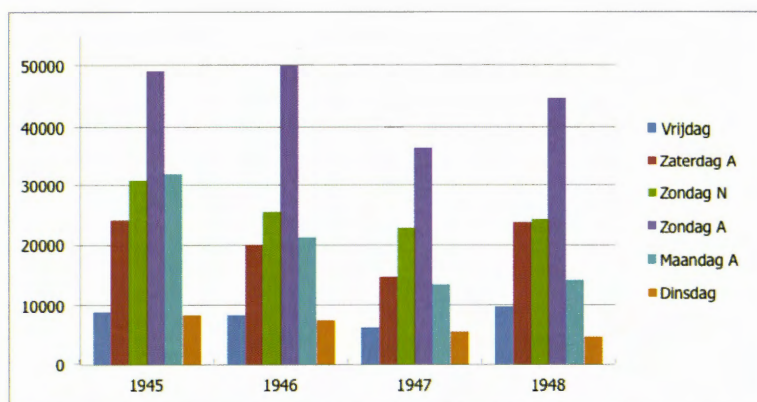
72 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 423, Briefwisseling schouwburg, 06/07/1946.

73 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 111, Verslagen van de Coop-Deposito's, Examen de la situation prévisionnelle d'exploitation du mois de juillet 1946; 396, Kasboek cinema, 1945; 397, Kasboek cinema, 1946; 398, Kasboek cinema, 1947; 399, Kasboek cinema, 1948.

74 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 374, Briefwisseling cinema, 26/05/1946, 28/05/1946, 22/06/1946, 03/10/1946; 377, Briefwisseling cinema, 24/10/1949; 379, Briefwisseling cinema, 14/04/1951; 14/07/1951; 380, Briefwisseling cinema, 26/07/1952.

Gemiddeld aantal bezoekers van schouwburg Feestpaleis, 1944-1949 (GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 394-398, *Kasboeken cinema 1943-1947*).

Bezoekersaantallen van cinema Feestpaleis, 1945-1948 (GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 396-399, *Kasboeken cinema 1945-1948*).

In het kasboek van 1947 ontbreken de laatste weken van november en de maand december, zodat de jaarcijfers voor 1947 zeker onderschat zijn.

de voorkeur.⁷⁵ Hoewel de werknemers konden genieten van een aantal dagen – al dan niet betaald – verlof, was reizen in de eerste tien jaar na de Tweede Wereldoorlog lang niet voor iedereen vanzelfsprekend.⁷⁶ De lokale afdeling van de Arbeiderstoeristenbond moedigde de lezers van het weekblad *Voor Allen* regelmatig aan om tijdens het jaar wat geld opzij te leggen of zich in te schrijven voor een daguitstap. Zo kon men zich opgeven voor een autocarreis naar Antwerpen en leden van de bond konden met het geld uit de spaarkas van enkele dagen vakantie aan de kust genieten.⁷⁷

Terwijl mannen zich liever met allerlei vormen van sport inlieten, was het bioscoopbezoek vooral voor vrouwen een populaire vorm van ontspanning. Veel echtgenoten bleken zelfs het vertier aan de toog hoger aan te slaan dan de films zelf. Zij slopen steevast te laat de zaal binnen, om dan dankzij de gefluisterde aanwijzingen van hun wederhelften hun zitplaats in het donker te vinden.⁷⁸ Jonge koppeltjes kwamen niet voor de film zelf, maar gingen regelrecht naar de ‘duivenzolder’, het kleine, tweede balkon van de feestzaal, om in het donker in elkaars gezelschap te kunnen zijn.⁷⁹

De bals op zaterdagavond waren vooral voor jongeren een trefpunt en velen leerden er hun toekomstige partner kennen. Wie trouwde en aan een gezin begon, had na de dagelijkse beslommelingen soms weinig tijd over voor vermaak.

Ontspanning en vermaak werden voor een groot stuk samen met de directe buurtgemeenschap genoten. Bij het cafébezoek was op

75 GENT, *Amsab-ISC, Voor Allen*, 02/06/1945, 12/08/1945.

76 J. AMEZ, *Het grensarbeidersprobleem*, p. 104-106; M. BOONE, H. GAUS, P. SCHOLLIERS, *Dagelijks leven: sociaal-culturele omstandigheden* (Culturele geschiedenis van Vlaanderen, 10), Deurne, 1982, p. 150-152; K. RYCKEWAERT, *Het grensarbeidersprobleem tussen Frankrijk en België*, p. 81-82; R. VANDEPUTTE, *Sociale geschiedenis van België 1944-1985*, Tielt, 1987, p. 30.

77 M. DENOLF, ‘En zij leerden hun volk reizen... De Arbeiderstoeristenbond De Natuurvrienden’, in: *Brood & Rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*, 2 (2003), p. 44.

78 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 79, 93; B. DE WILDE, *Witte boorden, blauwe kielen. Patroons en arbeiders in de Belgische textielnijverheid in de 19de en 20ste eeuw*, s.l., 1997, p. 196-197; R. STALLAERTS, e.a., *Rode glamour*, p. 16.

79 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 226.

voorhand geweten wie men er zoal zou aantreffen en kaarten of biljarten gebeurde zo goed als steeds met dezelfde compagnons.⁸⁰ En net zoals bekend was wie het langst op café bleef hangen, waren er ook bioscoopgangers die iedereen kende: 'In iedere cinema had ge habitués. Gasten die daar bijkans iedere dag zaten. Die mannen hadden zo hun vaste plekke in de zale. Iedereen wist dat. Ge moest niet proberen om daar te gaan zitten of ge werd er op aangesproken door anderen of den habitué. Niemand maakte daar spel van. 't Was een kwestie van respect. Op de vaste plekke van nen ander gaan zitten, ge deed dat niet.'⁸¹

De wijkbioscoop werd gezien als een verlengstuk van het eigen huis, waardoor de sociale verplichtingen van de publieke ruimte er zo goed als wegvielen.⁸² Hoewel het Feestpaleis deels in de categorie van de centrumbioscopen kan ingedeeld worden, hing in de zaal zelf een erg volkse sfeer. Het publiek leefde 'letterlijk' mee met de film en spoorde de acteurs aan tot handelingen of maakte luidop bedenkingen bij houdingen of gedragingen op het scherm.⁸³ Wanneer de film afbrak en een minuut onderbreking ontstond, werden de operateurs door sommige bezoekers meteen uitgejouwd en op een fluitconcert getrakteerd.⁸⁴ Wie niet kon lezen of onvoldoende Frans begreep, kreeg de onderschriften of vertaling door zijn of haar buur toegefluisterd.⁸⁵

Tijdens optredens in het volkshuis praatten en kletsten veel toeschouwers voortdurend, in plaats van hun aandacht bij de voorstelling te houden. Sommige artiesten hielden daar rekening mee en vroegen Detaevernier op voorhand om een micro te voorzien, zodat ze zich voldoende verstaanbaar zouden kunnen maken.⁸⁶ Bij variétévoorstellingen zong het publiek dikwijls uit volle borst

80 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 160; H. GAUS, 'Een oude Tijd voorbij, een nieuwe Tijd aangebroken', in: R. GOBYN, M. HÜRRING en M. ROQUET (red.), *De fifties in België*, Brussel, 1988, p. 16-43.

81 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 227.

82 G. WILLEMS, 'De bioscoopexploitatie tussen bloei en crisis', p. 85.

83 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 90.

84 GENT, *Amsab-ISC*, Voor Allen, 09/01/1949.

85 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 90, 160, 237.

86 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 348, Briefwisseling schouwburg, 13/09/1953.

mee en het waren steeds de meest populaire liedjes en genres van het moment die het grootste succes oogstten.⁸⁷

De hierboven geschetste patronen in de vrijetijdsbesteding wijzigden in de jaren na de bevrijding omdat zowat alle Menenaars toen met geldgebrek te kampen kregen. Het bestuur van de coöperatieve ondervond hiervan de gevolgen en moest het aangeboden programma steeds opnieuw aanpassen.

De schouwburgvoorstellingen werden het eerst getroffen: de gemiddelde bezoekersaantallen laten uitschijnen dat de belangstelling voor dit soort vermaak geleidelijk afnam. Die daling houdt echter ook gedeeltelijk verband met het feit dat in de laatste twee seizoenen van de jaren '40 slechts beperkt voorstellingen werden gebracht.⁸⁸ Bovendien bleek dat de optredens ingericht door het Franse operettegezelschap van Roubaix veel minder toeschouwers aantrokken dan deze van de Gentse groep. Het mindere succes kan wellicht verklaard worden vanuit de eerste Franse muntdevaluatie in december 1945, die bezoekers van over de grens mogelijk weerhield om naar het Feestpaleis af te zakken.⁸⁹ Na twee opeenvolgende slechte toneelseizoenen nam de malaise nog toe; volgens een brief van Detaevernier zouden naast de arbeiders nu ook de neringdoeners afhaken: 'Het gaat nog steeds slecht met de gemakkelijkheden in de grensstreek ... zodat ook het handeldrijvend deel van de bevolking zich besparingen oplegt.'⁹⁰

De kasboeken van cinema Feestpaleis tonen aan dat de dalende levensstandaard van de grensarbeiders slechts trager en stapsge-

87 E. JONCKHEERE, *Kijklust en sensatiezucht. Een geschiedenis van revue en variété*, Antwerpen, 2009, p. 32.

88 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 394, Kasboek cinema, 1943.

89 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 394, Kasboek cinema, 1943; K. RYCKEWAERT, *Het grensarbeidersprobleem tussen Frankrijk en België*, p. 26. De Belgische regering nam na de bevrijding maatregelen om de eigen theatergezelschappen te beschermen. Er was toestemming vereist om voorstellingen met buitenlandse artiesten in te richten. Het laatste optreden door het gezelschap van Roubaix werd lang voor de tweede Franse muntdevaluatie georganiseerd. De lonen voor de (grens)arbeiders met Franse nationaliteit stegen overigens pas terug bij de overgang naar de jaren '50.

90 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 424, Briefwisseling schouwburg, 14/01/1947.

wijs op het bioscoopbezoek inwerkte.⁹¹ Ook de opeenvolgende stakingen van de grensarbeiders hadden er geen merkbare invloed op.⁹² De loonverminderingen daarentegen begonnen na verloop van tijd toch door te wegen: de bezoekersaantallen kenden tijdens de weekvoorstellingen een vrij sterk dalende tendens.⁹³ Het lijkt er dus op dat de grensarbeiders in Meneu wel naar de film bleven gaan, maar het zich tegen het einde van de jaren '40 niet langer konden veroorloven om cinema Feestpaleis meerdere keren per week te bezoeken.

De correspondentie tussen Detavernier en Deroose bevestigt deze laatste bevinding: ze begonnen hun weekprogramma meer af te stemmen op het publiek dat op het balkon plaatsnam.⁹⁴ Bedienden die in tegenstelling tot de grensarbeiders een stijgende levensstandaard kenden, konden meer ook tijdens de week films bekijken.⁹⁵

Voor de tweede helft van de hier bestudeerde periode is het moeilijk om eenduidige conclusies te trekken. Hoewel de sociale onrust aan de grens tegen het begin van de jaren '50 terug was gaan liggen, beschikte niet iedereen in Meneu zomaar meteen opnieuw over een ruim budget voor vermaak en ontspanning. Het kasboek van de feestcommissie 'Coop' geeft aan dat sommige voorstellingen nog met verlies gebracht werden. De optredens ter gelegenheid van de kermissen leverden daarentegen steeds een ruime winst op.⁹⁶ Het kan er op wijzen dat een groot deel van de bevolking het

91 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 396, Kasboek cinema, 1945; 397, Kasboek cinema, 1946; 398, Kasboek cinema, 1947; 399, Kasboek cinema, 1948.

92 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Meneu*, p. 71. Wie staakte, kon volgens een getuige op vertoon van zijn of haar stempelkaart gratis binnen bij cinema Ma Campagne. Zoals eerder aangegeven was de onderlinge concurrentie tussen de bioscopen in Meneu erg groot en werd alles wat ingangsprijzen en kortingen aanging, in overleg beslist. Het is dus mogelijk dat in cinema Feestpaleis eenzelfde aanpak werd toepast.

93 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 396, Kasboek cinema, 1945; 397, Kasboek cinema, 1946; 398, Kasboek cinema, 1947; 399, Kasboek cinema, 1948.

94 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 372-383, Briefwisseling cinema, 1944-1955.

95 R. VANDEPUTTE, *Sociale geschiedenis van België 1944-1985*, p. 51.

96 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 454, Stukken betreffende de feestcommissie 'Coop'; Afrekening seizoen '52-'53; Kastoestand seizoen '53-'54; Afrekening seizoen '54-'55.

nog steeds moeilijk had om financieel rond te komen en enkel voldoende geld opzij hield om het traditionele volksvermaak niet te moeten overslaan. Vanaf het begin van de jaren '50 meldden verschillende financiële verslagen dat het bioscoopbezoek in cinema Feestpaleis opnieuw toenam.⁹⁷

EEN ROOD PUBLIEK IN EEN RODE BURCHT?

Speelde de factor ideologie een rol bij de keuze voor ontspanning in het volkshuis en het Feestpaleis?⁹⁸ Het heeft er alle schijn van dat de sociaal-democratische arbeidersbeweging in Menen moeite had om haar achterban aan zich te binden. In *Voor Allen* zijn voortdurend oproepen terug te vinden om zich in te schrijven als lid van de harmonie of als aandeelhouder van de coöperatieve. In volle verkiezingstijd stond de plaatselijke rubriek bol van slogans zoals: 'Aansluiten bij de partij is de plicht van ieder vooruitstrevend socialist'.⁹⁹ Het feit dat dergelijke aansporingen voortdurend herhaald moesten worden wijst er op dat ze lang niet altijd het verhoopte succes kenden.

Voor een deel van de aangesloten leden kwam in de dagelijkse praktijk wellicht niet de eigen ideologische overtuiging op de eerste plaats, maar veeleer een pragmatische ingesteldheid. Zo bleken sommige partijgenotes hun kinderen niet zonder meer naar de gemeenteschool te sturen: 'Omdat de katholieke school zooveel

97 GENT, *Amsab-ISC*, SM De Plicht, 111, Verslagen van de Coop-deposito's, Examen de la situation au 31 décembre 1951, 1952; Examen de la situation au 31 août 1952, 1952; G. WILLEMS, 'De bioscoopexploitatie tussen bloei en crisis', p. 89-90. Menen blijkt in verschillende opzichten een uitzondering te vormen. Het bioscoopbezoek in Vlaanderen kende tegen het einde van de jaren '40 een gevoelige achteruitgang, en deze tendens bleef in het algemeen tot het midden van de jaren '50 aanhouden. De hernieuwde toename van het bioscoopbezoek moet onder meer in het grote aantal huwelijken net na de bevrijding en de babyboom uit de jaren '50 gezocht worden. Aangezien het aantal geboorten te Menen in de hier bestudeerde periode erg laag lag, moeten de schommelingen in de bezoekersaantallen voor het Feestpaleis wellicht zo goed als volledig gezocht worden bij de verschuivingen in de levensstandaard van de grensarbeiders.

98 De onderzoeksresultaten in dit onderdeel van het artikel betreffen enkel de eerste tien jaar na de Tweede Wereldoorlog; alleen voor deze periode is er voldoende bronnenmateriaal.

99 GENT, *Amsab-ISC*, *Voor Allen*, 26/10/1947.

dichter bij huis is en het dus voor mij gemakkelijker is en voor de kleine minder gevaarlijk.¹⁰⁰ Die praktische reflex was ook terug te vinden bij de aankopen in de socialistische coöperatieve winkels van Menen. Het aantal niet-ingeschreven cliënten dat gebruik maakte van de uitgegeven kortingsbonnen lag vrij hoog, terwijl veel coöperanten zelf niet als verbruiker geregistreerd waren.¹⁰¹

Zelfs de meest fanatieke socialisten kleurden ook niet steeds volledig binnen de ideologische lijntjes. Volksverteller Carol haalt in zijn manuscript *Zo was de Roo-Campagne* voortdurend aan hoezeer persoonlijke overtuigingen en het vasthouden aan tradities met elkaar verweven waren in het dagelijks leven van zijn wijk. Zo droeg bijvoorbeeld Vonne, een overtuigde vrijzinnige socialiste, bij het verhuizen toch eerst een kruisbeeld over de drempel van haar nieuwe barak, omdat dit nu eenmaal de gewoonte was.¹⁰²

Hoewel de leden van de sociaal-democratische arbeidersbeweging in Menen over een 'eigen' volkshuis en Feestzaal konden beschikken, betekende dit nog niet dat ze daar per definitie ook gebruik van maakten. In verband met cinema Feestpaleis werd volgende verzuchting geregistreerd: 'Er zou van onze coöperateurs moeten bekomen worden dat ze hun eigen cinema, die onder alle oogpunten voldoening schenkt, de voorkeur geven.'¹⁰³ Blijkbaar maakten velen een keuze voor een filmzaal op basis van het aangeboden inhoudelijk programma.¹⁰⁴

Anderzijds opteerde de beweging er zelf voor om bij de opzet van film- en schouwburgvoorstellingen zich ook te richten naar een publiek dat ruimer was dan louter de eigen achterban. De dagelijkse beheerder wenste liever geen andere affiches dan met publiciteit voor de cinema opgehangen te zien in de hal van het Feestpaleis en

100 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 22/07/1945.

101 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 111, Verslagen van de Coop-deposito's, Examen de la situation au 31 décembre 1951 de la s.c. De Plicht à Menin, 1952.

102 R.M. NOLF (Carol), *Zo was de Roo-Campagne*, Menen, 1992, p. 31-32.

103 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de vergadering der aandeelhouders, zitting statutaire jaarlijkse algemene vergadering 24/04/1947.

104 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 159.

geen 'andersdenkenden' voor het hoofd te stoten.¹⁰⁵ Daarnaast gaf hij aan dat verschillende officiële gezelschappen en allerlei niet-politieke ondernemingen vertoningen in het Feestpaleis brachten, en dat deze door bezoekers van alle politieke overtuigingen bijgewoond werden.¹⁰⁶

Het valt toch moeilijk in te schatten in welke mate bezoekers met andere dan rode sympathieën deelnamen aan evenementen in het volkshuis en het Feestpaleis. In reactie op kritiek stelde *Voor Allen* dat het aantal katholieken dat het Feestpaleis bezocht 'heel groot' was.¹⁰⁷ Maar deze uitlating is misschien eerder als gekleurd te bestempelen. Meer betekenisvol in dit verband is de beslissing van de beheerraad om een commissie op te richten die alle rode propaganda zou nalezen vooraleer deze in het Feestpaleis mocht worden opgehangen.¹⁰⁸ Bedoeling hiervan was om 'andersdenkenden' te ontzien.

Het volkshuis en het Feestpaleis waren in de eerste plaats eigendom van een socialistische coöperatieve, die er allerlei rood gekleurde meetings en feestelijkheden organiseerde en er de eigen socio-culturele verenigingen onderdak verschafte. Het gebouwencomplex had een expliciet propagandistisch en symbolisch karakter. Het werd vrijwel steeds als hét bolwerk van de sociaal-democratische arbeidersbeweging in Menen beschouwd.¹⁰⁹

Doorgaans waren vermaak en ideologische overtuiging, ook voor de feestvierders zelf, er heel nauw met elkaar verbonden. Het meest voor de hand liggende voorbeeld betreft uiteraard de 1-meiviering, waarbij het meestappen in de stoet en het deelnemen aan de feestelijkheden nadien de gelegenheid bij uitstek vormden om de so-

105 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de beheerraad, zitting 08/01/1945; zitting 15/12/1945.

106 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 425, Briefwisseling schouwburg, 05/10/1948.

107 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 16/09/1945.

108 GENT, *Amsab-ISG*, SM De Plicht, 9, Notulen van de beheerraad, zitting 15/12/1945.

109 E. BILLE en E. DEMEYERE, *Menen ter ere*, dl. 2, p. 55-56; DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 90; DE FIGURANTEN, *Koningstraat Menen: een portret van een straat en haar mensen*, Menen, 2009, p. 21-22, 34; PH. VINDEVOGEL, *Het Menen van toen*, Brugge, 1986, p. 77.

cialistische identiteit openlijk te bevestigen.¹¹⁰ Hoewel men er alle belang bij had om de feesten steeds als een overweldigend succes af te schilderen, illustreerden de verslagen in *Voor Allen* hoe de achterban op dergelijke momenten zijn overtuiging uitdrukte: ‘De plechtigheid eindigde met de internationale door onze Harmonie die door allen uit volle borst werd meegezongen.’¹¹¹ Net zoals bij andere verzuilde emancipatiebewegingen, kenden de socialisten een liederenrepertoire waarmee gevoelens van samenhang en politieke propaganda vertolkt werden. De Internationale bleef door de jaren heen steeds hét strijdlied voor de sociaal-democratische arbeidersbeweging.¹¹²

Het lidmaatschap bij de vele socio-culturele verenigingen haalde op eenzelfde wijze de onderlinge banden aan. Tijdens de bijeenkomsten van deze organisaties werden, naast allerlei activiteiten en het uitwisselen van sterke verhalen of grappige anekdotes, allerlei al dan niet socialistisch geïnspireerde liederen aangeheven.¹¹³ Het gezamenlijk zingen, waarbij elk lied met de slagzin ‘En rood es troef’ werd afgesloten, is te beschouwen als een proces van emotionele identificatie van het individu met de groep.¹¹⁴

In *Voor Allen* werd, zeker in het eerste jaar na de bevrijding waarin nieuwe leden geronseld moesten worden, graag uitgepakt met bewijzen hoe deze bijeenkomsten de onderlinge verbondenheid versterkten. Naar aanleiding van een koffiefest voor de leden van de Socialistische Ouderenkring schreef het weekblad: ‘Wij zullen

110 O. DEBUNNE, ‘1 Mei-herinneringen’, in: *100 jaar 1 mei: de geschiedenis van een strijddag* (Publikaties van de Stadsbibliotheek en het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, 27-28), Antwerpen, 1990, p. 61-62.

111 GENT, *Amsab-ISC*, Voor Allen, 11/05/1952.

112 W. STEENHOUT, ‘Het grote lied van de kleine man. Pierre De Ceyter (1848-1932)’, in: *Brood & Rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*, 3 (1998), p. 37-41; L. VAN DOREN, ‘1 Mei en de strijdlieparen’, in: *100 jaar 1 mei: de geschiedenis van een strijddag*, p. 27-37; J. VOS, ‘Gemeenschapszang als ideologisch bindmiddel’, in: I. BOSSUYT, e.a. (red.), *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, Amsterdam, 2001, p. 582-589.

113 GENT, *Amsab-ISC*, Voor Allen, 23/12/1945; 21/12/1947; 26/12/1948.

114 L.P. GRIJP, ‘Zangcultuur’, in: T. DEKKER, H.W. ROODENBURG en G. ROOIJAKKERS, *Volkscultuur: een inleiding in de Nederlandse etnologie*, Nijmegen, 2000, p. 367-369; R.M. NOLF, *Zo was de Roo-Campagne*, p. 95.

terug een avond van innige kameraadschap mede maken welke ons allen nog dichter bij elkander moet brengen.¹¹⁵

Het bestuur van de coöperatieve zette zo veel mogelijk populaire vormen van vermaak op, in de hoop succes te kennen. En de basis-militanten maakten gebruik van bepaalde ontspanningsvormen juist met de bedoeling de partij vooruit te stuwten. Zo was het ook nog direct na de Tweede Wereldoorlog de gewoonte om tijdens de verkiezingsperiodes in de herbergen liederen te gaan zingen en extra geld voor de campagne bijeen te brengen.¹¹⁶

De sociaal-democratische arbeidersbeweging in Menen slaagde er dus wel degelijk in om haar achterban mentaal en cultureel aan zich te binden. De rode volkshuizen vormden daarbij de brandpunten waar men onder gelijkgezinden kon deelnemen aan allerlei vormen van vermaak. Dat de volledige achterban zich uitsluitend zou teruggetrokken hebben in die eigen 'burcht' of 'tempel' om er van ontspanning te genieten, is evenwel te kort door de bocht.

HET EINDE VAN HET VOLKSHUIS EN FEESTPALEIS

Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw begonnen veel van de rode lokalen leeg te lopen. De coöperatieve tak van de sociaal-democratische arbeidersbeweging bleek organisatorisch niet opgewassen te zijn tegen het nieuwe fenomeen van de supermarkten. Sommige volkshuizen kregen tijdelijk een andere functie, om uiteindelijk toch helemaal gesloopt te worden.¹¹⁷

115 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen, 07/10/1945.

116 GENT, *Amsab-ISG*, Voor Allen – Volksrecht, 12/06/1938; Voor Allen, 27/10/1946; B. DE SUTTER, 'Humor 'from below' aan het einde van de 19e eeuw. Socialisten en de 'Strijdpennning' in 'Vooruit', in: *Brood & Rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*, 1 (2010), p. 33-37. In de *Vooruit* stond naargelang het bekomen bedrag steeds iets in de volgende zin verwoord: 'Gezongen door gezelschap Serafin in het Volkshuis Ons Dorp en opgehaald door hemzelf te voordele van 't Kiesfonds.' Om de Strijdpennning aantrekkelijk te maken, konden militanten hun schenking van korte mededelingen laten vergezellen die in de krant mee opgenomen werden.

117 R. STALLAERTS en G. VANSCHOENBEEK, 'Vrij in eigen tempel. Volkshuizen in Vlaanderen', in: R. STALLAERTS en L. SCHOKKAERT, *Onder dak: een eeuw volks- en gildehuizen* (Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Bijdragen, 5), Gent, 1987, p. 27, 110.

Het volkshuis van Menen, ooit de grote trots van de plaatselijke beweging, kende een lange doodstrijd. Toen het bergafwaarts begon te gaan met de plaatselijke coöperatieve en cinema Feestpaleis noodgedwongen de deuren sloot, werd de grote feestzaal nog een tijdlang als opslagplaats gebruikt.¹¹⁸ Aan het einde van de jaren '90 werd het gebouw volledig met de grond gelijk gemaakt.¹¹⁹ Toch herinneren velen zich nog steeds het socialistische bolwerk dat de Koningstraat domineerde, net zoals de Koningstraat als een 'rode' straat in het collectieve geheugen gegrift blijft.¹²⁰

118 DE FIGURANTEN, *Het leven in en rond de cinema's van Menen*, p. 93, 97; M. DETAEVERNIER, 'De geschiedenis van het Volkshuis van Menen', p. 12-13.

119 E. BILLE en E. DEMEYERE, *Menen ter ere*, dl.1, p. 99.

120 GENT, *Amsab-ISC*, Volksrecht, 02/06/1924; DE FIGURANTEN, *Koningstraat Menen*, p. 5.